

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-77>

УДК 336.025

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА МСБ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

STATE FINANCIAL SUPPORT FOR SMES DURING THE WAR

Ватаманюк-Зелінська Уляна Зеновіївна

доктор економічних наук, професор,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4971-5763>

Кілочко Ольга Степанівна

здобувач вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3561-8033>

Зелінський Максим-Павло Богданович

здобувач вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5806-5750>

Vatamanyuk-Zelinska Uliana, Kilochko Olga, Zelinskyi Maksym-Pavlo
Lviv Ivan Franko National University

Розглянуто державну підтримку для розвитку малого (середнього) бізнесу в період дії воєнного стану в Україні. Визначено основні інструменти такої державної підтримки. Акцентовано увагу на затребуваних програмах релокації бізнесу і на нових умовах кредитування МСП. Запропоновано актуальні способи стимулювання розвитку підприємницьких ініціатив серед внутрішньо переміщених осіб в межах нової урядової програми "єРобота". Означено перспективи реєстрації бізнесу на території юрисдикції відповідних органів місцевого самоврядування через надходження до місцевих бюджетів коштів від оподаткування підприємницької діяльності та від оренди вільних площ приміщень комунальної власності. Вартість оренди запропоновано покривати коштом нової одноразової допомоги від держави, започаткованої для відкриття власної справи за урядовою програмою.

Ключові слова: релокація, бізнес, доходи, місцеві бюджети, стимулювання.

State support for developing small (medium) businesses during martial law in Ukraine is considered. The business activity of small (medium-sized) enterprises requires incentives and comprehensive support. Given that small and medium – sized businesses are an integral part of the country's market economy, the activation of entrepreneurship will allow filling state and local budgets, providing new job places, stabilizing the development of economic sectors, filling the market with domestic goods and exporting their own products. This makes it necessary to study the problem of small (medium) entrepreneurship development and its activation through state financial support in the current conditions of martial law. The main instruments of such state support as credit holidays, tax preferences, support for small and medium-sized businesses, and support for agribusiness are defined. State aid programs of state assistance for business initiated during the war are considered, namely: "Compensation for employment of IDPs", "Temporary relocation of enterprises from the regions affected by the war", "Unified platform for digital interaction to help in business relocation", "Government grant program for business from the state – 'eRobota'", "Export activity", "Financing of Ukrainian exporters", as well as additional benefits under the already existing program "Affordable loans for 5-7-9%". Attention is focused on popular business relocation programs and new terms of lending to SMEs. Current methods of stimulating the development of entrepreneurial initiatives among internally displaced persons within the framework of the new government program "eRobota" are proposed. The prospects for registering a business in the territory of the jurisdiction of the relevant local self-government bodies through the receipt of funds to local budgets from taxation of business activities and from the lease of free areas of communal property premises are indicated. It is proposed to cover the rental price with a new one-time allowance from the state, initiated to start your own business under the government program. This approach will encourage the devel-

opment of small (medium) businesses on the territory of the corresponding compulsory health insurance system, ensuring the use of free areas of objects located on industrial land. As well as forming additional revenues to local budgets from rent for premises (using a grant of targeted state assistance) and from taxation of business activities.

Keywords: relocation, business, income, local budgets, incentives.

Постановка проблеми. Кризові загрози для фінансового сектора та економіки України створила пандемія Covid-19, під час якої зазнав великих збитків саме малий та середній бізнес. Сьогодні підприємницька діяльність на території України є ризиковою. Так, велика частина підприємств які знаходились на сході, півночі та півдні нашої держави або знищені або змушені були перемістити свої підприємства у «відносно безпечні» регіони. Ділова активність малих (середніх) підприємств потребує стимулювання та всебічної підтримки. Зважаючи на те, що малий та середній бізнес є невід'ємною частиною ринкової економіки країни, – активізація підприємництва дасть змогу наповнити державний та місцеві бюджети, забезпечити нові робочі місця, стабілізувати розвиток галузей економіки, наповнити ринок товарами вітчизняного виробництва та експортувати власну продукцію. Це зумовлює потребу вивчення проблеми розвитку малого (середнього) підприємництва та його активізації шляхом державної фінансової підтримки в теперішніх умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці завжди приділяють увагу вивченню теми малого та середнього бізнесу. Багато досліджень стосуються його фінансової підтримки з боку держави. Дослідниками цієї теми за останні роки стали такі економісти як Кондратюк М. В., Обруч Г. В., Фролова Н. Л. які доводять, що подальша гармонізація вітчизняного законодавства до світових правових норм та вимог реалізації державної політики у сфері малого та середнього підприємництва і повноцінне виконання державних ініціатив забезпечення їх сталого зростання сприятиме розбудові ефективно функціонуючого та конкурентоспроможного сектору малого і середнього бізнесу в Україні [1]. Дикань В. Л. розглядає питання державного регулювання економіки країни на етапі відтворення шляхом створення спеціальних економічних зон та індустріально-технологічних багатогалузевих парків з кластерами [2]. Розробці ефективних інструментів державного управління для активізації та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу також приділяється вагома увага у працях Мельник Т. Ю. [3],

Шраменко О. В. [4], Дячун О., Нагорняк І. [5], Стрілець В. Ю. [6] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невивченими залишаються питання стимулювання і підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. Це відбувається за рахунок динамічних змін у підприємницькому середовищі, викликаних військовим конфліктом та браком власних фінансових ресурсів СГД. Тому вирішення проблеми державної підтримки цього найбільш динамічного сектора економіки вимагає нових наукових підходів до вивчення і розв'язання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – вивчити особливості державної фінансової підтримки підприємств МСБ у передвоєнний період та представити напрямки її покращення в умовах, зумовлених війною в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Малий та середній бізнес є однією з основних ланок економіки країни і, водночас, виконує важливі соціальні функції. Основною функцією МСБ є забезпечення національного ринку товарами та послугами «вітчизняного виробника», сприяння впровадженню інновацій, зменшення рівня безробіття населення, стимулювання споживчого попиту та зростання обсягів виробництва.

Так, за останні роки у передвоєнний період потенціал середнього та малого бізнесу зростає. Зокрема, обсяг реалізованої продукції малими підприємствами в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні у 2021 році становить 391759,5 млн грн, а середніми – 593185,1 млн грн (рис. 1). Середній бізнес за показниками обсягів реалізації продукції перевищує великі підприємства, що свідчить про його високий потенціал і «приспосовуваність» до умов нестійкого підприємницького середовища. За 2021 рік середній бізнес реалізував продукцію на 593185,1 млн грн, що на 79148,5 млн грн перевищує обсяг збуту продукції великими підприємствами (514036,6 млн грн).

Динаміка кількості активних підприємств в Україні за період 2019–2021 рр. представлена на рис. 2. Зауважимо, що кількість малих підприємств у, маючи тенденцію до

зростання у 2020 р., все ж зменшується на 17 292 МСП у 2021 р. Ситуація у середньому та великому бізнесі дещо інша. Кількість середніх підприємств зменшується і має негативну динаміку протягом усього аналізованого періоду. А кількість великих підприємств навпаки, маючи негативну тенденцію до 2020 р., збільшилась у 2021 р. з 512 одиниць до 610. Очевидно, що найбільше від наслідків пандемії постраждав малий бізнес. Це, зважаючи на його потенційну спроможність до відновлення і нарощування потенціалу, обумовлює потребу його фінансової підтримки з боку держави.

Сучасні умови господарювання зумовлені воєнним періодом, а, відтак, новими викликами і ризиками для МСП. Бізнес і звичайні українці відійшли від першого шоку та пристосовуються до діяльності в умовах війни. Підприємства вже почали відновлювати виробництво, подекуди реалізуються нові інвестиційні проекти коштом державної допомоги. Зауважимо, що на 30 березня 2022 року, у системі «Дія» було зареєстровано більше тисячі нових ФОПів, що показує готовність українців розвивати бізнес та відновлювати економіку країни. Однак, за дослідженнями НБУ, до кінця 2022 року, очікується значні

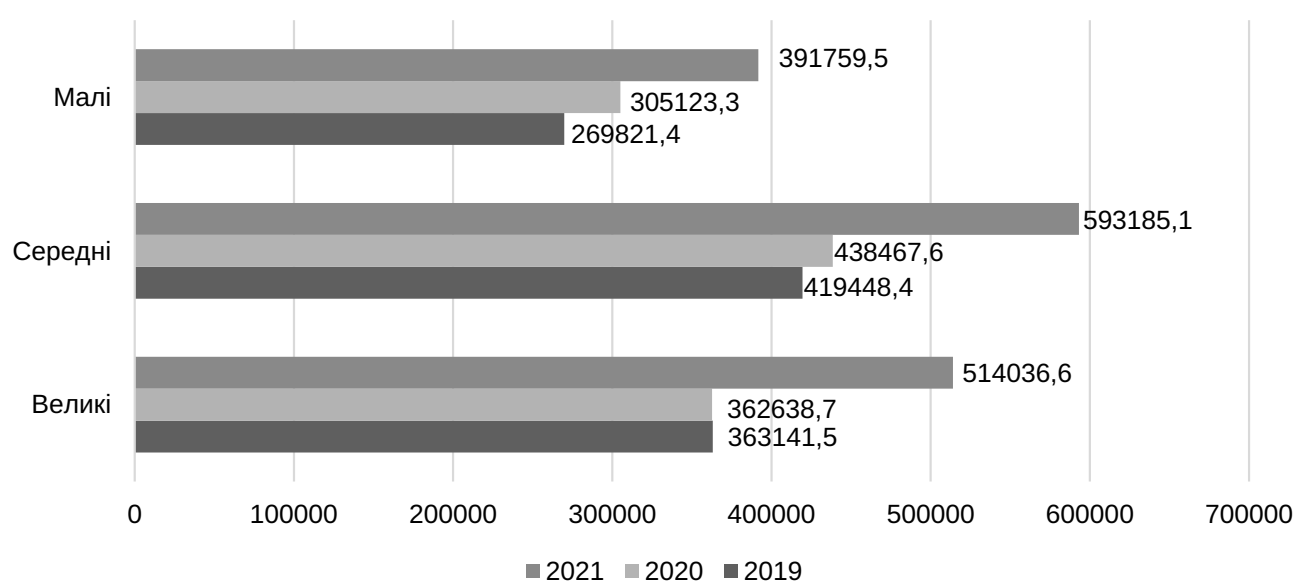

Рис. 1. Обсяг реалізованої продукції вітчизняними підприємствами, млн грн. за 2019–2021 рр.

Джерело: складено на основі [7]

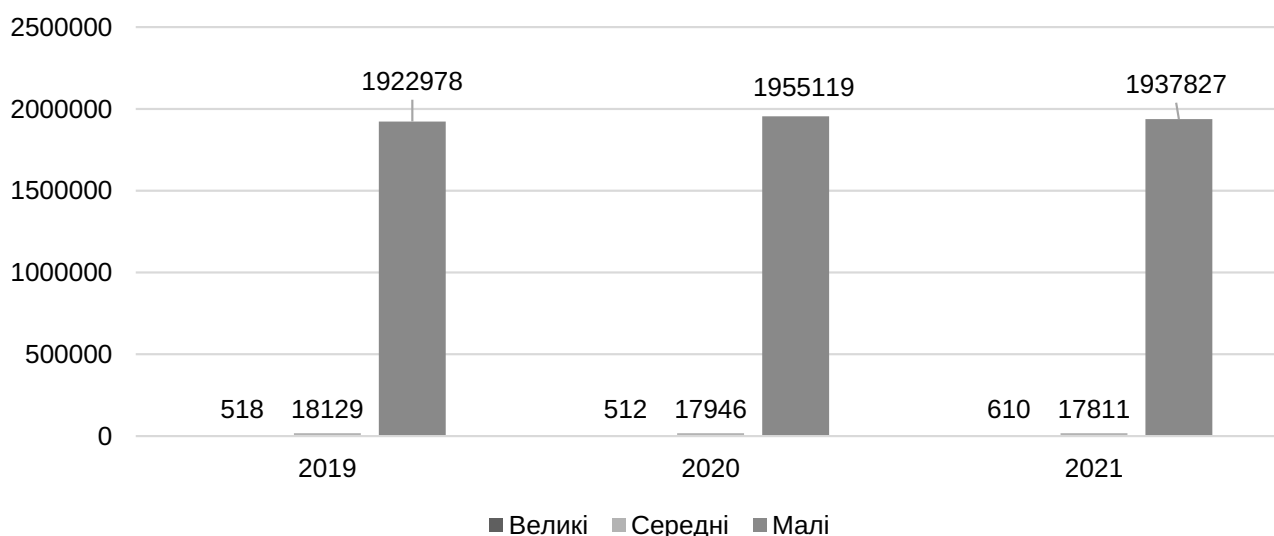

Рис. 2. Динаміка кількості активних підприємств в Україні за період 2019–2021 рр.

Джерело: складено на основі [7]

зміни обсягів виробництва товарів та послуг, за усіма видами економічної діяльності. Зокрема, очікується, що найбільше скоротять своє виробництво малі підприємства [8].

Від початку повномасштабного вторгнення українська економіка зазнала значних збитків. За даними Advanter Group, прями поточні втрати малого та середнього бізнесу в Україні за перші два тижні війни склали 30-60 млрд \$. В перші тижні війни в Україні повністю припинили діяльність 54% підприємств, 25% – майже зупинили свою діяльність. Але зараз 21% підприємств провели релокацію (2% – повністю, 12% – частково, 7% – в процесі), 31% підприємств не встигли її провести [9].

Попри те, що малим та середнім підприємствам легше адаптуватись до ситуації та зробити релокацію в відносно безпечне розташування, – держава повинна стимулювати розвиток МСБ. Такі процеси вже відбуваються. У зв'язку з цим, український уряд запровадив різні види фінансової допомоги бізнесу, а з березня 2022 року до державних програм для фінансової допомоги підприємствам були внесені зміни (табл. 1).

Крім того започатковано програми державної допомоги для бізнесу в період воєнного стану, а саме: «Компенсація за працевлашту-

вання ВПО», «Тимчасове переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів», «Єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу», «Урядова грантова програма для бізнесу від держави – «Робота», «Експортна діяльність», «Фінансування українських експортерів», хоч програма «Доступні кредити 5-7-9%» створена ще в 2020 році, через внесені зміни велика кількість підприємців звертаються до цієї програми. Одними з найбільш актуальних програм для підприємців є також: «Компенсація за працевлаштування ВПО» та «Тимчасове переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів [9–12].

Зокрема, в межах реалізації програми «Компенсація за працевлаштування ВПО» з резервного фонду державного бюджету призначено виплати роботодавцям за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Таку компенсацію може отримати суб'єкт господарювання, що працевлаштував внутрішньо переміщену особу із заробітною платою не менше мінімальної (6700 грн), якщо він перебуває на обліку як платник єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [10].

Серед актуальних програм для допомоги малому та середньому бізнесу, виділимо

Таблиця 1

Види фінансової допомоги

Види	Характеристика
Кредитні канікули	Національний банк України рекомендував банкам ввести особливий пільговий період обслуговування кредитів в період дії карантину для населення та бізнесу. Від початку повномасштабного вторгнення внесені зміни: протягом воєнного стану та 30 днів після завершення, позичальник у разі прострочення звільняється від штрафу.
Податкові преференції	Для підтримки бізнесу та зниження податкового навантаження на час воєнного стану в законодавство внесено наступні зміни: – пеня не нараховується, а нарахована підлягає списанню. Одночасно з цим шкода заподіяна бездіяльністю контролюючого органу спричиненою воєнним станом, відшкодуванню не підлягає; – на час воєнного стану податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються; (з 23.03.2022 р. після 12.05.2022 прийнято законопроект, яким відновлено документальні перевірки податкової звітності) та ін.
Підтримка малого і середнього бізнесу	Власникам малого і середнього бізнесу, які мають найманих працівників ВПО, надаватиметься допомога по частковому безробіттю.
Підтримка агробізнесу	Надання державної допомоги передбачено за програмами: здешевлення придбання сільськогосподарської техніки та обладнання; здешевлення кредитів; розвиток фермерських господарств; розвиток тваринництва; розвиток садівництва, виноградарства та хмелярства; продовження підтримки за рахунок програми «Доступні кредити 5-7-9%» (близько 60% кредитів у межах програми) та ін.

Джерело: побудовано на основі [10]

«Програму Уряду щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів». Сама програма спрямована на збереження виробничого і трудового потенціалу України та орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території західних областей України [8]. Зауважимо, що серед запропонованих областей на Західній Україні, підприємства найбільше вибирають Львівську область, за рахунок зручного розташування та розвинутого транспортного сполучення. Самий регіон відіграє важливу транзитну роль між країнами Євросоюзу та Україною, що дає більше можливостей для релокації бізнесу. Тому, лише за програмою релокації у Львівську область перемістилось більше 200 підприємств. Більшість із них вже працюють повноцінно та створили більше 5 тисяч робочих місць. Для підтримки бізнесу в обласному бюджеті було передбачено 50 млн грн.

Серед релокованих компаній можна виокремити чотири типи підприємств [11]:

- перший – великі системні підприємства, яким дуже важко перевезти своє обладнання, часто громіздке і габаритне. Це здебільшого акціонерні товариства та державні підприємства. Такі компанії найбільше потребують допомоги від держави;

- другий – це підприємства середнього рівня, які мають власне виробництво та ресурси. Часто переїжджають до своїх бізнес-партнерів чи філій на Західній Україні. В основному ці компанії переїжджають самостійно, без допомоги держави. Від держави та органів місцевого самоврядування їм потрібна лише комунікація та пошук нових партнерів;

- третя – ФОП, в основному мікробізнеси, які надають послуги, або займаються «крафтовим» виробництвом. Такі підприємці після переїзду швидко починають працювати. На них є попит, часто – усталена клієнтська база. Допомоги держави, як правило, не потребують;

- четверта – ІТ-бізнес. З початку активних бойових дій велика кількість компаній з ІТ-сектору переїхала на Західну Україну. Допомоги держави не потребують, мають ресурси, щоб облаштуватися на новому місці.

Також у Львівській області діє ваучерна підтримка бізнесу на період воєнного стану. Вона передбачає не більше ніж 50 тисяч гривень на маркетингові ваучери та не більше ніж 80 тисяч гривень на ваучери для сертифікації продукції [12].

Уряд України з березня місяця 2022 року схвалив законопроект «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», який передбачає також і податкові стимули для бізнесу на час війни, зокрема [13]:

- підприємства з обігом до 10 млрд грн зможуть перейти на сплату єдиного податку (окрім підакцизних товарів та грального бізнесу);

- фізичні особи-підприємці 1-ї та 2-ї груп сплачуватимуть єдиний податок на добровільній основі;

- також скасований акциз на пальне, а ставка ПДВ по цих позиціях буде зменшена з 20% до 7%. (з 30.09.2022 р, уряд повернув акциз на пальне);

- фізичні особи-підприємці не будуть платити ЄСВ за своїх мобілізованих співробітників;

- на період воєнного стану ФОП також не сплачуватимуть ЄСВ, якщо не отримують доходу.

Змінами передбачено суттєві спрощення для кредитування, зокрема, можливість отримання пільгових кредитів під 0% річних з гарантією від уряду України на рівні 80%. Таким чином, створюється необхідність активного залучення представників бізнесу та банківських установ до реалізації нововведень щодо кредитування бізнесу.

Звертаємо увагу на те, що з метою допомоги та розвитку бізнесу в Україні, було створено державну програму «Доступні кредити 5-7-9%», за допомогою якої держава компенсує підприємцю частину кредитного навантаження. Так, з моменту початку програми «Доступні кредити 5-7-9%» – суб'єкти підприємництва станом за перше півріччя 2022 р. отримали від уповноважених банків 40486 кредитів на загальну суму 110,1 млрд грн. До того ж тільки за вересень місяць поточного року українські підприємства отримали від банків за цією урядовою програмою понад 880 млн грн (рис. 3).

На рис. 4 представлено показники кількості підписаних кредитних договорів за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», від початку реалізації державної цільової програми (до 24.02.2022 р.) та настанням воєнного стану.

Порівнюючи показники виконання програми «Доступні кредити 5-7-9%», відмітимо зміни в її фінансуванні з 24.02.2022 р. Зокрема тоді, фінансова підтримка ФОП, рефінансування, реалізація антиковідної програми

Рис. 3 Кредитування підприємств за урядовою програмою «Доступні кредити 5-7-9%» у 2022 р., млрд, грн

Джерело: на основі [14]

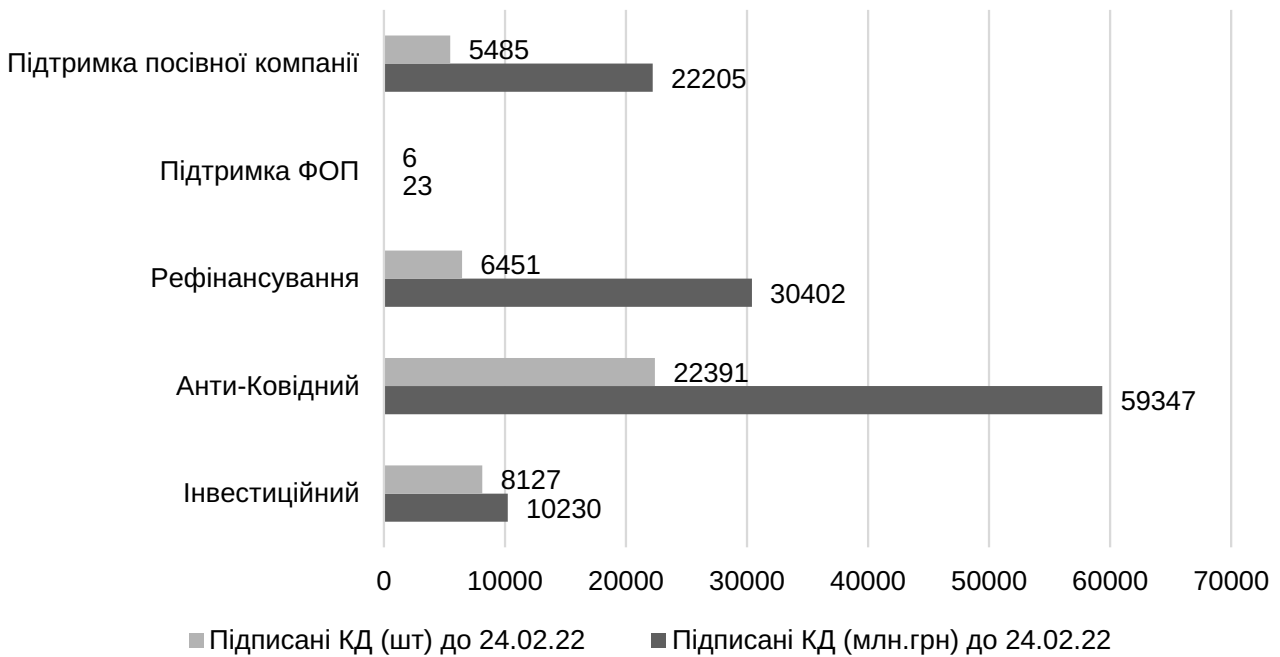

Рис. 4. Підписані кредитні договори за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», від початку реалізації програми (до 24.02.2022 р.) та з 24.02.2022 р.

Джерело: на основі [7]

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

та обсяги наданих інвестицій значно зменшились. В той час коли до 24 лютого лідером серед напрямків фінансування була бюджетна програма «Анти-ковід», за якою

було укладено близько 22391 договорів на допомогу від держави на суму 59347 млн грн. Від започаткування воєнного стану ці показники скоротились до 947 договорів та, від-

повідно, 4291 млн грн фінансової державної допомоги.

Аналізуючи напрямки реалізації програми «Доступні кредити 5-7-9%» можна сказати, що обсяги їх фінансового забезпечення зменшились, за винятком фінансування «Підтримка посівної компанії», адже, як від започаткування програми так і від 24 лютого 2022 року кількість підписаних кредитних договорів залишається на рівні 5485 шт., що становить 22205 млн грн.

Зауважимо, що для підтримки, стимулювання та активізації підприємницької діяльності у період дії воєнного стану 18 березня 2022 р. рішенням уряду внесено зміни до Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», якими, передусім, передбачено наступне [15]:

Програма розширена і тепер доступна для середніх підприємств з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та для великих підприємств з річним доходом більше 50 млн євро незалежно від кількості працюючих.

Максимальна сума кредиту для всіх суб'єктів підприємництва збільшена з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній.

Процента ставка:

- 0% річних протягом періоду воєнного стану та одного місяця після його припинення;
- 5% річних після завершення вказаного вище періоду і до кінця строку кредиту.

Ціль кредитування:

- мінвестиційний кредит на придбання основних засобів;
- кредит на поповнення обігових коштів для здійснення підприємницької діяльності.

Строк кредитування:

- інвестиційні кредити – 5 років;
- кредити на поповнення обігових коштів – 3 роки.

Термін подачі заявки на участь у програмі – у період дії воєнного стану.

Розмір кредитної гарантії – 50% від суми кредиту суб'єкта мікро, малого та середнього підприємництва (крім суб'єктів великого підприємництва).

Водночас, звертаємо увагу на те, що кількість договорів за програмою «Інвестиційний кредит» скоротилася, з 8127 шт. до 334 шт. За рахунок цього, сума наданих кредитів обмежена на 9653 млн. грн. Також скоротились надані кредити за програмою «Рефінансування» з 6451 шт. підписаних договорів до 869 шт., відповідно її фінансування зменшено майже в 6 раз, тобто з 30402 млн. грн до

5494 млн. грн. Зауважимо, що в умовах воєнного стану, лідером серед державних програм фінансування є «Підтримка бізнесу у воєнний час», за якою укладено 6519 договорів на суму 24206 млн. грн.

Результати проведеного дослідження засвідчують, що потреба розвитку МСБ в Україні є нагальною, і потребує додаткових стимулів. В основному сьогодні малий (середній) бізнес розвивається за рахунок державної підтримки не лише фінансової, а й «преференційної». Водночас необхідні додаткові інструменти для стимулювання підприємницької діяльності. Зокрема потребує уваги такий фінансовий інструмент як підтримка підприємницьких ініціатив серед безробітних. Це може відбуватися шляхом надання для новостворених ФОПів в оренду площ об'єктів, що знаходяться на промислових землях і перебувають у комунальній власності [16-18]. Такий підхід обгрунтований, проте, зважаючи на події воєнного часу, виникає потреба працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Висновки. Таким фінансовим інструментом може стати безповоротна фінансова допомога, що буде передбачена в межах нових урядових програм. Одним із напрямків її спрямування має стати активізації підприємницьких ініціатив серед безробітних внутрішньо переміщених осіб. Можливість активізації таких ініціатив вбачається у залученні цих осіб до підприємницької діяльності шляхом реєстрації ФОП. Такий підхід може реалізуватися через надання, за рішенням органу місцевого самоврядування, для підприємницької діяльності площ недіючих об'єктів, які перебувають у комунальній власності.

Для покриття вартості оренди такого об'єкта вбачаємо за доцільне запропонувати використати кошти безповоротної фінансової допомоги, що передбачена в межах нової урядової програми "єРобота". Вона дає можливість запустити власний бізнес, отримавши від держави до 250 тисяч гривень для стартового капіталу. Розмір допомоги буде визначатися відповідно до запиту, але не менше 50 тисяч гривень та не перевищуватиме 150 тисяч гривень у випадку зобов'язання створити одне робоче місце після отримання мікрогранту та прийняття на нього працівника. Отримати 250 тисяч гривень можна у випадку зобов'язання отримувача створити не менше двох робочих місць після отримання коштів [19].

Такий підхід стимулюватиме розвиток малого (середнього) бізнесу на території

відповідного ОМС, забезпечивши використання вільних площ об'єктів, розташованих на промислових землях, а також формуючи додаткові надходження до місцевих бюджетів від орендної плати за приміщення (використовуючи грант цільової державної допомоги) та від оподаткування підприємницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кондратюк М. В., Обруч Г. В., Фролова Н. Л. Еволюція трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020/2021. № 72–73. С. 66–78.
2. Дикань В. Л., Толстова А. В. Механізм державного регулювання відтворення та розвитку економіки України в ринкових умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021/2022. № 76–77. С. 5–12.
3. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2(100). С. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/eta-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/eta-2022-2(100)-3-11).
4. Дикань В. Л., Шраменко О. В. Стратегічні орієнтири державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу. *Стратегічні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств у цифровому економічному просторі : колективна монографія* за ред. д.е.н., проф. Ареф'євої О. В. Київ : ФОП Маслаков, 2019. С. 47–55.
5. Дячун О., Нагорняк І. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем : монографія*. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 85–89.
6. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 457 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.
8. Національний банк України. Просто про економіку (за матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiyogo-zvitu-za-lipen-2022-roku> (дата звернення: 03.10.2022).
9. Підтримка ФОПів та скасування акцизу на пальне. Верховна Рада ухвалила податкові стимули для бізнесу. URL: <https://forbes.ua/news/pidtrimka-fopiv-ta-skasuvannya-aktsizu-na-palne-verkhovna-rada-ukhvalila-podatkovii-stimuli-dlya-biznesu-15032022-4668> (дата звернення: 30.09.2022).
10. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія.Бізнес – Головна сторінка. URL: <https://business.diiia.gov.ua/wartime> (дата звернення: 04.10.2022).
11. Економіка їде на захід: як рятується український бізнес від війни. – 2022. URL: https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_ekonomika_ide_zahid_yak_ryatuietsya.html. (дата звернення: 22.10.2022).
12. Бізнес в час війни: підтримка релокованих на Львівщину підприємств. URL: <https://loda.gov.ua/news/35523> (дата звернення: 24.10.2022).
13. Офіційний веб-портал парламенту України. Проект Закону України про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39235> (дата звернення: 17.10.2022).
14. Міністерство економіки України. Новини. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 05.10.2022).
15. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні (за 01.07 – 31.07.2022 р.). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voennoho-stanu-v-0> (дата звернення: 03.10.2022).
16. U. Vatamanyuk-Zelinska, O. Melnychenko. The effectiveness of financial and economic regulation of land relations in the context of stimulating entrepreneurial activity in the regions of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. № 18(3). P. 11–27. ISSN: 1727-7051 E-ISSN: 1810-5467.
17. Uliana Z. Vatamanyuk-Zelinska (2020). Development of small entrepreneurship in ATCS. *International Journal of Management*. Volume 11, Issue 06, June 2020, pp. 449–462. Article ID: IJM_11_06_039. Available online at <http://www.iaeme.com/ijm/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=6>. Journal Impact Factor (2020): 10.1471 (Calculated by GIS) www.jifactor.com. ISSN Print: 0976-6502 and ISSN Online: 0976-6510. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.039.
18. Uliana Z. Vatamaniuk-Zelinska, Nataliia Tkachova, Yevhen M. Dankevych, Olha I. Yemets, Oleh F. Stasiv. Small business support in the territories in a decentralized environment. *Revista San Gregorio, [S.l.]*, n. 44,

mar. 2021. ISSN 2528-7907. Disponible en: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTA-SANGREGORIO/article/view/1596/17>. Fecha de acceso: 29 mar. 2021 doi: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i44.1596>.

19. Допомога на відкриття бізнесу: як отримати гроші від держави на відкриття власної справи. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/dopomoga-na-vidkrittya-biznesu-yak-otrimati-dopomogu-vid-derzhavi-na-vidkrittya-vlasnoji-spravi-novini-ukrajina-11901714.html> (дата звернення: 16.11.2022).

REFERENCES:

1. Kondratiuk M. V., Obruch H. V., Frolova N. L. Evoliutsiia transformatsii systemy derzhavnogo rehuliuвання maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2020/2021. № 72–73. P. 66–78.

2. Dykan V. L., Tolstova A. V. Mekhanizm derzhavnogo rehuliuвання vidtvorennia ta rozvytku ekonomiky Ukrainy v rynkovykh umovakh. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. 2021/2022. № 76–77. S. 5–12.

3. Melnyk T.Iu. (2022) Derzhavna pidtrymka ta stymuliuвання rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*. № 2(100). P. 3–11. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11).

4. Dykan V. L., Shramenko O. V. (2019) Stratehichni oriientyry derzhavnogo rehuliuвання sub'iektiv maloho ta serednoho biznesu. *Stratehichni aspekty upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv u tsyfrovomu ekonomichnomu prostori : kolektyvna monohrafiia* za red. d.e.n., prof. Aref'ievoi O.V. Kyiv : FOP Maslakov. P. 47–55.

5. Diachun O., Nahorniak I. (2021) Stymuliuвання rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini v konteksti yevropeyskykh standartiv. *Naroshchuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu subiektiv ekonomichnykh vidnosyn yak osnova postupalnoho rozvytku terytorialno-hospodarskykh system : monohrafiia*. Ternopil: FOP Palianytsia V.A.S. P. 85–89.

6. Strilets V. Iu. (2019) Zabezpechennia rozvytku malykh pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. Poltava: PUET, 457 p.

7. The official site of Ministry of Economy of Ukraine. News (2022). Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (access date October 05, 2022).

8. Natsional'nyj bank Ukrainy. Prosto pro ekonomiku (za materialamy Infliaitsijnoho zvituzha za lipen' 2022 roku). National bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsijnogo-zvituzha-za-lipen-2022-roku> (access date October 03, 2022).

9. Pidtrymka FOPiv ta skasuvannia aktsyzu na pal'ne. Verkhovna Rada ukhvalyla podatkovu stymulu dlia biznesu – Forbes.ua. Forbes.ua | Biznes, mil'iardery, novyny, finansy, investytsii, kompanii. Available at: <https://forbes.ua/news/pidtrimka-fopiv-ta-skasuvannya-aktsyzu-na-palne-verkhovna-rada-ukhvalila-podatkovu-stimuli-dlya-biznesu-15032022-4668> (access date September 30, 2022).

10. Pidtrymka biznesu v umovakh vijny. Diia.Biznes – Holovna storinka. Available at: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (access date October 04, 2022).

11. Ekonomika ide na zakhid: iak riatiuet'sia ukrains'kyj biznes vid vijny (2022). Available at: https://lb.ua/economics/2022/05/11/516454_ekonomika_ide_zahid_yak_ryatiuetsya.html (access date October 22, 2022).

12. Biznes v chas vijny: pidtrymka relokovanykh na L'vivschynu pidpriemstv. Available at: <https://loda.gov.ua/news/35523> (access date October 24, 2022).

13. Ofitsiinyi veb-portal parlamentu Ukrainy. Proekt Zakonu Ukrainy pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39235> (access date October 17, 2022).

14. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. Novyny. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (application date: 05/10/2022).

15. Ohliad instrumentiv pidtrymky biznesu v period voiennoho stanu v Ukraini (za 01.07 – 31.07.2022 r.). Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-0> (access date October 03, 2022)

16. U. Vatamanyuk-Zelinska, O. Melnychenko (2020) The effectiveness of financial and economic regulation of land relations in the context of stimulating entrepreneurial activity in the regions of Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. № 18(3), pp. 11–27. ISSN: 1727-7051 E-ISSN: 1810-5467.

17. Uliana Z. Vatamanyuk-Zelinska (2020). Development of small entrepreneurship in ATCS. *International Journal of Management*. Volume 11, Issue 06, June 2020, pp. 449–462. Article ID: IJM_11_06_039. Available online at <http://www.iaeme.com/ijm/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=6>. Journal Impact Factor (2020): 10.1471

(Calculated by GIS) www.jifactor.com. ISSN Print: 0976-6502 and ISSN Online: 0976-6510. DOI: 10.34218/IJM.11.6.2020.039.

18. Uliana Z. Vatamaniuk-Zelinska, Nataliia Tkachova, Yevhen M. Dankevych, Olha I. Yemets, Oleh F. Stasiv. Small business support in the territories in a decentralized environment. *Revista San Gregorio*, [S.l.], n. 44, mar. 2021. ISSN 2528-7907. Disponible en: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1596/17>. Fecha de acceso: 29 mar. 2021 doi: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i44.1596>.

19. Допомога на vidkryttia biznesu: iak otrymaty hroshi vid derzhavy na vidkryttia vlasnoi spravy. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/dopomoga-na-vidkryttia-biznesu-yak-otrimati-dopomogu-vid-derzhavi-na-vidkryttia-vlasnoji-spravi-novini-ukrajina-11901714.html> (application date: 11/16/2022).